

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ರಂಗಭೂಮಿ ವಿಜಯೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ್ ಜಿ.ಎಲ್.

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ, ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು,
ಶಿಡ್ಲಘಟ್ಟ.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22899713>

ABSTRACT:

ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಈ ಲೇಖನವು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ; ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ ವರ್ಗೀಕರಣ, ಭರತಮುನಿಯ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಧನಂಜಯನ ದಶರೂಪಕ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವಘೋಷ, ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸ, ಶೂದ್ರಕ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಕಾರರ ಕೃತಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಪರಂಪರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ರಂಗಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿಯ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳ ವಾಚನ ಮತ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನ ಪರಂಪರೆಗಳು ಭಾರತೀಯ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೂಲಬೇರುಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳ ಸಾಮ್ಯ-ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ಕನ್ನಡ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳು ನಾಟಕಗಳ ಕಥಾವಸ್ತುವಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ರಂಗರೂಪಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ವಿಧಾನಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ್ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

KEYWORDS:

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯ, ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ, ರಸಸಿದ್ಧಾಂತ, ಗ್ರಾಮ್ಯ ರಂಗಪರಂಪರೆ.

.....

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಂಗಪರಂಪರೆಯು ಗ್ರೀಕ್‌ನಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ-ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ ವಿಶೇಷವಾದುದು. ಅಲ್ಲದೆ, ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕಗಳು ಹಾಗೂ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ-ರಂಗಭೂಮಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸಹಾಯವಾಗುವ ಕೃತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಿರುವುದು ಮಾತ್ರ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು. ಅವೂ ಕೂಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಖಚಿತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂಥವಲ್ಲ. ಭರತನ 'ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ' ಆನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಧನಂಜಯನ 'ದಶರೂಪಕ' ಮತ್ತು ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ನಡುವೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಅಶ್ವಘೋಷ, ಭಾಸ, ಶೂದ್ರಕ, ಕಾಳಿದಾಸ, ವಿಶಾಖದತ್ತ, ಭವಭೂತಿಯರ ನಾಟಕಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಸ್ಥೂಲ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ರಚನೆಗೂ ಮೊದಲೇ ಜೀವಿಸಿದ್ದ ಅಶ್ವಘೋಷನು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.)

ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಒಟ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು, ಅಂದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು, 'ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯ' ಮತ್ತು 'ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ' ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದರು. 'ಶ್ರವ್ಯ'ವೆಂದರೆ ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಅಥವಾ ಓದತಕ್ಕದ್ದು, 'ದೃಶ್ಯ'ವೆಂದರೆ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು ಅಥವಾ 'ರೂಪಕ' ಅಂದರೆ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಅರಿಸ್ಟಾಟಲ್‌ನ ಕಲ್ಪನೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ

ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಶ್ರವ್ಯಕಲೆಗಳೆಂದೂ; ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕಗಳು ದೃಶ್ಯಕಲೆಗಳೆಂದೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕವು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯಗೀತ, ನೃತ್ಯ, ಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪ- ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಲಲಿತಕಲೆಗಳನ್ನು ಮೇಳವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದುದರ ಕಾರಣದಿಂದ, ಗ್ರೀಕ್ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೇ ಮತ್ತು ಎರಡನೇ ಶತಮಾನಗಳ ನಡುವೆ ರಚನೆಯಾಗಿರಬಹುದಾದ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು. ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ನಾಟ್ಯವೆಂದರೆ ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕ. ಈ ಎರಡೂ ಕಲಾಪ್ರಕಾರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೊದಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಗ್ರಂಥ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ. 'ಇದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಶಿಲಾಲಿ ಮತ್ತು ಕೃಶಾಶ್ವ ಎಂಬವರು 'ನಟಸೂತ್ರ'ಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ.3ನೆಯ ಶತಮಾನದವನಾದ ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ; ಆ ನಟಸೂತ್ರಗಳು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ.' (ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ, ಪು.4) ಹಾಗಿದ್ದರೂ 'ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ' ರಚನೆಗೂ ಹಿಂದೆ ರಂಗಮಾಧ್ಯಮವೊಂದಿತ್ತು ಎಂದು ಊಹಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳಿದ್ದು, ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಟ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ರಂಗಪರಂಪರೆಯನ್ನು 'ಗ್ರಾಮ್ಯರಂಗಭೂಮಿ' ಎಂತಲೂ, ಆನಂತರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿ ಎಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮ್ಯ ರಂಗಪರಂಪರೆಯ ಕಾಲಾವಧಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೇ ಶತಮಾನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ರಂಗಪರಂಪರೆಯ ಕಾಲಾವಧಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಎರಡನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ಐದು-ಆರನೇ ಶತಮಾನ. ಆದರೆ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಕೆ.ವಿ.ಅಕ್ಷರ ಅವರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೂಲಬೇರುಗಳನ್ನು ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ವಾಚನ-ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆರಂಭದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾರೆ:

ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಸ್ತಾರ, ವೈವಿಧ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬಹುಶಃ ಒಂದು ಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಮಾಡುವ ಒಟ್ಟು ಕೆಲಸವನ್ನು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೇ ಮಾಡಿತು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ, ಈ ಮಹಾಭಾರತ

ರಾಮಾಯಣಗಳಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಹಾಡುವ, ವಾಚನ ಮಾಡುವ ಅರೆ-ರಂಗಪ್ರಯೋಗಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಪುರಾಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ 'ಹಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿಸುವುದನ್ನೂ, ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುಶ-ಲವರೇ ಮುಂದೆ ನಟರಿಗೆ 'ಕುಶೀಲವ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನೂ, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃ ಮತ್ತು ವಾಚಕನಾದ ಸೂತನೇ ಮುಂದೆ ಸೂತ್ರಧಾರನೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಪುರಾಣಗಳನ್ನು, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಜಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿತೋರಿಸುವ ಹರಿಕಥೆಯಂತಹ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು- ಹಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಪುರಾವೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಗುರುತಿಸಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಅವಧಿ (ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗಿನ ಅವಧಿ)ಯಲ್ಲಿ ರಂಗಭೂಮಿಯೆಂಬ ಸಂಘಟನೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಪ್ರಯೋಗ, ಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. (ಗಮನಿಸಿ: ರಂಗಪ್ರಪಂಚ, ಪು.58, 59)

ಕೆ.ವಿ. ಅಕ್ಷರ ಅವರು ಗುರುತಿಸುವ ಈ ಪ್ರಯೋಗ-ಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ರಂಗಪ್ರದರ್ಶನದ ಮೂಲಾಂಶಗಳು ಎನ್ನಬಹುದಷ್ಟೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. 2500 ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಗೆ ಸೇರಿದ ನರ್ತಕಿಯರು ಎನ್ನಲಾದ ಕಿರುಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ನಾಟಕಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಕೇವಲ ಊಹೆಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವಷ್ಟೆ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾರತದ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ತಳಹದಿಯನ್ನೊದಗಿಸಿ, 'ರಂಗಪರಂಪರೆಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ' ಎನಿಸಿರುವ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವಂತೂ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಉಗಮವನ್ನು ದೈವೀ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ತನ್ನ ಕೃತಿಗೆ ದೈವಿಕ ಅಧಿಕೃತತೆ, ವೇದಗಳ ವೈದಿಕ ಮಹತ್ವ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಖಚಿತತೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರತೆಯ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭರತನು ಈ ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ ಹೂಡಿರಲೂಬಹುದು. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ 'ನಾಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ'ಯು ಆರಂಭವಾಗುವುದೇ ಇಂಥ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಕಥೆಯೊಂದರ ಮೂಲಕ:

‘ಕೃತಯುಗ ಮುಗಿದು ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದ ತ್ರೇತಾಯುಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮಧ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ್ಯ (ಅಸಭ್ಯ) ನೀತಿ ತಲೆದೋರಿತು. ಕಾಮ-ಲೋಭಗಳು ಜಾಗೃತವಾದವು, ಈರ್ಷ್ಯಾ-ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಜನತೆಗೆ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳೆರಡೂ ಸಂಭವಿಸಿದವು. ದೇವ-ದಾನವ-ಗಂಧರ್ವ-ಯಕ್ಷ-ರಾಕ್ಷಸ-

ಉರಗಗಳು ಜಂಬೂದ್ವೀಪವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದವು. ಜನರು ರಾಜರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ವೇದಗಳು ಶೂದ್ರ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿ (ವರ್ಣ)ಗಳಿಗೂ ಲಭ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಒಂದು ಐದನೆಯ ವೇದವನ್ನು ರಚಿಸು; ಕೇಳಲು, ನೋಡಲು ರಂಜಿತವಾಗುವಂತಹದಿರಬೇಕು- ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಪಾಠ (ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಗ)ವನ್ನೂ, ಸಾಮವೇದದಿಂದ ಗೀತವನ್ನೂ, ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದ ಅಭಿನಯವನ್ನೂ, ಅಥರ್ವಣವೇದದಿಂದ ರಸವನ್ನೂ- ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕೂ ವೇದಗಳಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು, ಉಪವೇದಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಾಟ್ಯವೇದವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ನಾಟ್ಯವೇದವನ್ನು ಮುಂದೆ ಇಂದ್ರನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಇಂದ್ರದ್ವಜೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭರತನು ತನ್ನ ನೂರು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಅಪ್ಸರೆಯರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದೇ ಆ ನಾಟ್ಯದ ವಸ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ರಾಕ್ಷಸರು ರೇಗಿ ಗದ್ದಲ ಮಾಡಿದರು. ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ದ್ವಜದ ಕೋಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವರಲ್ಲರನ್ನೂ ಹೊಡೆದು ಓಡಿಸಿದನು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೀಗೆ ಗದ್ದಲವಾಗಬಾರದೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಾಟ್ಯಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದನು'. (ಭರತಮುನಿ ವಿರಚಿತ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಪು.19-21)

-ಹೀಗೆ ಮುಂದುವರೆಯುವ ಕಥೆಯು ರೋಚಕ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥೆಯನ್ನಿಸಿದರೂ, ಈ ಕಥೆಯ ಮೂಲಕವೇ ನಾಟ್ಯ-ನಾಟಕಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಭರತನು ಬೀಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಇದುವರೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಯು ಸುದೀರ್ಘ ವಿವರಣೆ-ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನಿಸಿದರೂ, ಅಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೊಳಗಿನ ವಿವಿಧ ಕಲಾಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಇಂಥ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಅಗತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಯುರೋಪಿನ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ಗ್ರೀಕ್ ರಂಗಭೂಮಿ ಮೂಲಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು; ಭಾರತೀಯ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಂಗಭೂಮಿ ತಾಯಿಬೇರೆನಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಆಗಿರುವ ಈ ಎರಡೂ ರಂಗಪರಂಪರೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಗಾಢವಾದುದು ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಹಾಗಾಗಿ, ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ-ರಂಗಪರಂಪರೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ರಂಗಭೂಮಿ, ರಂಗರೂಪ ಮತ್ತು ರಂಗಪ್ರಯೋಗ-ಈ ಪರಿಭಾಷೆ/ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕ:

ಅರಿಸ್ಟಾಟಲ್‌ನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಗ್ರೀಕ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಟಕವು ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವಗೀತೆಗಳಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವಗೀತೆಗಳು ವಾಚನರೂಪದ ಶ್ರವ್ಯ ಕಲೆಗಳೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಮತ್ತು ನಾಟಕವು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡುವ ದೃಶ್ಯಕಲೆಯೆನಿಸಿತ್ತು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಾಟಕವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇತರೆ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿವಿಧ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ವಿವಿಧ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು, ಕಲೆಗಳನ್ನು, ಭಿನ್ನಭೇದದ ರಂಗತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಲೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಜನಪ್ರಿಯತೆ-ಎರಡನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದರೆ ನಾಟಕ, ನಾಟಕವೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದುನಿಂತಿತ್ತು. ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲ್‌ನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾರವೇ ಹೆಚ್ಚು ಚರ್ಚೆಗೊಳಗಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಕಾರದ ಬಗೆಗಿನ ಆತನ ಒಲವು ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ- ಈ ಅಂಶ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕಗಳ ಹಾಗೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಅಸಂಖ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದಾಖಲೆಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಕವೇ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯ ಕಲಾಪ್ರಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಒಟ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು 'ಶ್ರವ್ಯ' ಮತ್ತು 'ದೃಶ್ಯ' ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ, ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯಕಲೆಯೆಂದು ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ನಾಟಕವೂ ಕೂಡ 'ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ 'ನೋಡುವ ಕಾವ್ಯ'ವಾಗಿತ್ತು. ನಾಟಕಕಾರನೂ ಕವಿಯೆನಿಸಿದ್ದನು. ನಾಟಕ ಮತ್ತು ನಾಟಕಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಅಭಿನಯ ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು 'ರಸಸಿದ್ಧಾಂತ' ವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿರುವುದೂ ಕೂಡ ರಂಗಭೂಮಿ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ.

ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಕಥಾವಸ್ತು, ಅದನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಮೇಲೆ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಣಾಮ-ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವು ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕಗಳ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಗ್ರೀಕರ ಪ್ರಕಾರ ದುರಂತ, ಹಾಸ್ಯ, ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಎಂದು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಿದ್ದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಲಂಕಾರಿಕರು 'ನಾಟಕ'ವನ್ನು ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದರು. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭರತನು ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿರುವ ಹತ್ತು ರೂಪಕಗಳು: ನಾಟಕ, ಪ್ರಕರಣ, ಭಾಣ, ಪ್ರಹಸನ, ಡಿಮ, ವ್ಯಾಯೋಗ, ಸಮವಕಾರ, ವೀಧೀ, ಅಂಕ ಮತ್ತು ಈಹಾಮೃಗ. 'ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಪಣ'ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎ.ಆರ್.

ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ 'ನಾಟಕ'ದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:

ನಾಟಕ- ಇದರ ವಸ್ತು ಪ್ರಖ್ಯಾತ; ವೃದ್ಧಿ, ವಿಲಾಸ, ಸುಖ, ದುಃಖಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಐದು ಸಂಧಿಗಳು; ಐದರಿಂದ ಹತ್ತು ಅಂಕಗಳು; ನಾಯಕನು ಧೀರೋದತ್ತ, ರಾಜರ್ಷಿ, ದಿವ್ಯ ಅಥವಾ ದಿವ್ಯಾದಿವ್ಯ. ರಸಗಳು ಹಲವು; ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರವಾಗಲಿ ವೀರವಾಗಲಿ ಪ್ರಧಾನ; ಮಿಕ್ಕವು ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗ...

ಇದು ನಾನಾ ಸಂವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನಾಯಕ, ಅವನ ಪತ್ನಿ, ಮಂತ್ರಿ ಮುಂತಾದವರ ರಸವತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ...

ಮಾತೂ ಅರ್ಥವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಗದ್ಯವಾಕ್ಯಗಳು ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕವಾಗಿ, ಪದ್ಯಗಳು ಮಿತವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ...

ನಾಟಕವು ಪ್ರಕೃತಿ; ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇದರ 'ವಿಕೃತಿ'ಗಳು. (ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ, ಪು.32)

-ಹೀಗೆ ಸಾಗುತ್ತ ಉಳಿದ ರೂಪಕಗಳ ಕಡೆಗೆ ವಿವರಣೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಧನಂಜಯನು ತನ್ನ 'ದಶರೂಪಕ'ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದ ಹತ್ತು ರೂಪಕಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹದಿನೆಂಟು ಉಪರೂಪಕಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾಟಕದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ನಾಟಕದೊಳಗಿನ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಮನೋಧರ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿದ್ದರೂ, ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಕಾರರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇತರೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಂತೂ ಸಾಮ್ಯತೆಯಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಪುರಾಣಗಳು, ಹೋಮರನ ಇಲಿಯಡ್ ಒಡಿಸ್ಸಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರೀಕ್‌ವೀರರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಗ್ರೀಕ್ ನಾಟಕಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, ರಾಮಾಯಣ-ಮಹಾಭಾರತದಂಥ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಚಲಿತ ಭಾರತೀಯ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ರಂಗಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿರುವ ಆವತ್ತಿನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೂ, ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೃತಿಗಳ ರಂಗರೂಪ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ.

ಸಮಾರೋಪ:

ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಟಕಕೃತಿಗಳನ್ನು

ಆಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಅವತ್ತಿನ ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಮಹಾಕಾವ್ಯ-ಪುರಾಣಗಳ ಆಯ್ದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ರಂಗರೂಪಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಮೂಲಕೃತಿಗಳಿಂದ ಈ ರಂಗರೂಪ ಅಥವಾ ರಂಗಪ್ರಯೋಗಗಳು ಎಷ್ಟು ಅಂತರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿವೆಯೆಂದರೆ, ನಾಟಕಗಳ ಓದುಗ ಅಥವಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಕ ಮೂಲಕೃತಿಯೊಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಂಗರೂಪವೂ ಹೊಸಕೃತಿಯೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ರಂಗಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ನಾಟಕಕೃತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನಾಟಕಕಾರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಟಕೇತರ ಕೃತಿಗಳ ರಂಗರೂಪ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು 'ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೃತಿಗಳ ಆಂಶಿಕ ರಂಗರೂಪ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ' ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಎನ್., (2001), ಅರಿಸ್ಟಾಟಲ್‌ನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ, ಮೈಸೂರು: ಕಾವ್ಯಾಲಯ.
2. ಮರುಳಸಿದ್ಧಪ್ಪ ಕೆ., (2002), ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಅಂಕಿತ ಪುಸ್ತಕ.
3. ರಂಗನಾಥ್ ಎಚ್.ಕೆ., (2000), ಕರ್ನಾಟಕ ರಂಗಭೂಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು: ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ.
4. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್ ಎಲ್.ಎಸ್., (1986), ಗ್ರೀಕ್ ರಂಗಭೂಮಿ ಮತ್ತು ನಾಟಕ, ಮೈಸೂರು: ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್.
5. ಆದ್ಯರಂಗಾಚಾರ್ಯ, (2003), ಭರತಮುನಿ ವಿರಚಿತ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಹೆಗ್ಗೋಡು: ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ.
6. ಅಕ್ಷರ ಕೆ.ವಿ., (2000), ರಂಗಪ್ರಪಂಚ, ನವದೆಹಲಿ: ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಇಂಡಿಯಾ. (ಸೂಚನೆ: ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿರಲಿಲ್ಲ, NBT ಪ್ರಧಾನ ಕಚೇರಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನವದೆಹಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ)
7. ಅಕ್ಷರ ಕೆ.ವಿ., (1985), ರಂಗಪ್ರಯೋಗ, ಹೆಗ್ಗೋಡು: ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ.
8. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎ.ಆರ್., (1970), ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ, ಮೈಸೂರು: ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ.

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.